

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Юридичний факультет

Кафедра кримінального права та правосуддя

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО
(Особлива частина)

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ З ТЕМИ 11:
«КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА»

Конспект лекції підготувала:
Плутницька К. М., к.ю.н., доцентка,
доцентка кафедри кримінального
права та правоохоронної діяльності
Запорізького національного
університету

ТЕМА 11.

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА

План:

1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва.
2. Порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України).
3. Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК України).
4. Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах (ст. 273 КК України).
5. Порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК України).
6. Порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд (ст. 275 КК України)

1. Загальна характеристика кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва.

За сучасних умов важливе значення має охорона безпеки виробництва. Відхилення від нормативних приписів та встановлених вимог безпеки, що є на підприємствах, будовах, у шахтах, сільському господарстві, можуть спричинити або спричиняють серйозну шкоду життю і здоров'ю працівників виробництва, сторонніх осіб, власності, довкіллю.

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, що розглядаються, є суспільні відносини, які забезпечують безпеку виробництва.

Під **виробництвом** треба розуміти не тільки діяльність, пов'язану безпосередньо зі створенням продукції, а й будь-яку діяльність підприємства, установи, організації чи громадянина — суб'єкта підприємницької діяльності, в основі функціонування якої лежить праця людини, спрямована на одержання суспільно корисного результату.

В процесі виробничої діяльності або під час використання її результатів людина зазнає або може бути піддана небезпечним чи шкідливим впливам виробничих чинників найрізноманітнішого характеру і ступеня — механічним, хімічним, тепловим, електричним, електромагнітним тощо. Наявність на виробництві небезпечних і шкідливих чинників зумовлює потребу в станах (умовах), що необхідні для охорони життя, здоров'я, збереження майна, довкілля. Таким станом на виробництві є його безпека. **Безпека виробництва** — це такий технічний стан, за якого нейтралізується можливість уражаючого впливу на людей, майно і довкілля небезпечних та шкідливих виробничих чинників. Для забезпечення безпеки виробництва використовуються закони та підзаконні акти, що стосуються різних галузей законодавства (трудового, природоохоронного, цивільного, господарського, адміністративного, кримінального тощо), а також технічні норми. У цій системі норми кримінального законодавства охороняють відносини безпеки виробництва від найбільш небезпечних посягань.

Безпосередні об'єкти деяких кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва входять до системи суспільних відносин, що являють собою родовий

об'єкт, хоча й мають свої особливості. Вони залежать передусім від видів безпеки виробництва, рівнів безпеки, характеру можливої шкоди та сфер її поширення.

Необхідним складником безпеки будь-якого виробництва є *безпека праці*, яка поділяється на технічну й санітарну, а за рівнями — на безпеку звичайних і підвищено небезпечних робіт. Деякі виробництва (як технічне ціле), окремі речовини (що є предметами праці) мають виняткову небезпечність, що вимагає особливих організаційно-технічних режимів їхнього функціонування (використання), включно зі спеціальним правовим забезпеченням. Такими є: вибухонебезпечні виробництва, а також виробництва, в яких використовуються ядерні та радіоактивні матеріали. Нарешті, низка виробництв здатна заподіяти шкоду поза виробничим інтересам у зв'язку з використанням готової промислової продукції, її напівфабрикатів, а також експлуатацією зведених будівель та споруд.

Основними безпосередніми об'єктами цих кримінальних правопорушень є безпека деяких видів виробництв.

Додатковими обов'язковими об'єктами всіх кримінальних правопорушень, що посягають на безпеку виробництва, є життя і здоров'я людини, а додатковими факультативними об'єктами кримінальних правопорушень, передбачених статтями 272-275 КК України, — власність і довкілля (екологічна безпека).

Потерпілими від цих кримінальних правопорушень можуть бути або тільки працівники виробництва (ст. 271 КК України), або і працівники виробництва, і сторонні особи (статті 272-274 КК України), або тільки сторонні особи (ст. 275 КК України).

З *об'єктивної сторони* кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва сконструйовані однотипно. Усі вони описані в законі як кримінальні правопорушення з *матеріальним складом* і тому вимагають встановлення діяння, наслідків і причинного зв'язку.

Суспільно небезпечне діяння, як ознака об'єктивної сторони, виявляється в порушенні шляхом дії або бездіяльності вимог безпеки, що містяться в правилах безпеки праці та виробництва. При цьому порушення звичайно становить не одиничну дію (бездіяльність), а є сукупністю діянь (системою), де порушується не одна, а різноманітні вимоги безпеки. Під *порушенням* слід розуміти недотримання або неналежне дотримання вимог безпеки, передбачених правилами, або здійснення в ході виробничої діяльності дій, прямо заборонених правилами.

Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва являють собою порушення єдино писаних правил безпеки. Диспозиції статей, що розглядаються, є *бланкетними*, у зв'язку з чим для їхнього застосування слід звертатися до законодавчих та інших нормативно-правових актів (постанов, правил, інструкцій, стандартів тощо), що регулюють безпеку виробництва, та з'ясовувати, які з них порушено.

Відповідальність за порушення вимог законодавства щодо безпеки осіб під час здійснення іншої діяльності залежно від конкретних обставин справи настає за статтями КК України про кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я особи, у сфері службової діяльності, проти довкілля тощо.

Обов'язковою ознакою цих кримінальних правопорушень є *суспільно небезпечні наслідки*. Вони можуть бути двох видів. Перший вид наслідків закон пов'язує зі створенням загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків (ч.ч. 1 ст.ст. 272-275 КК України). Другий вид наслідків становлять ті, настання яких пов'язане зі спричиненням реальної шкоди. Це «шкода здоров'ю потерпілого»

(ч.ч. 1 ст.ст. 271— 275 КК України); «загибель людей» (ч.ч. 2 ст.ст. 271-275 КК України) та «інші тяжкі наслідки» (ч.ч. 2 ст.ст. 271-275 КК України).

Створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків має бути реальним, свідчити про виникнення в конкретному виробничому процесі або внаслідок його такого небезпечного стану (загрози), коли можуть настати передбачені законом наслідки. Тяжкість ймовірних наслідків визначається залежно від цінності благ, які поставлено під загрозу, кількості осіб, які можуть постраждати від небезпечних дій, розміру можливої матеріальної шкоди тощо. Ненастання наслідків може бути пов'язане або зі своєчасним припиненням порушення як самим порушником, так і іншими особами, або за «щасливої випадковості» (наприклад, при руйнації конструкції, коли в зоні її падіння нікого не виявилось).

Шкода здоров'ю потерпілого охоплює види виробничого травматизму або нещасних випадків із сторонніми на виробництві, пов'язані із заподіянням одній особі середньої тяжкості тілесного ушкодження або заподіянням одній чи кільком особам легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності.

Загибель людей — це випадки смерті однієї або кількох осіб.

Під *іншими тяжкими наслідками* слід розуміти випадки заподіяння тяжких тілесних ушкоджень одній чи кільком особам або середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам. Кримінальні правопорушення, передбачені статтями 272-275 КК України, охоплюють також випадки заподіяння шкоди у великих розмірах підприємствам, установам, організаціям незалежно від форми власності та видів їхньої діяльності, окремим громадянам, а також довіллю. Однак самого лише заподіяння шкоди у великому розмірі недостатньо для визнання його наслідком кримінальних правопорушень, що розглядаються. Потрібно, щоб такий наслідок був результатом порушення вимог безпеки на виробництві й супроводжувався принаймні створенням загрози життю або здоров'ю людей або заподіянням їм різних за ступенем тяжкості тілесних ушкоджень. В іншому випадку може йтися лише про кримінальні правопорушення проти власності або у сфері господарської чи службової діяльності.

У випадках, коли при вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених статтями 271-275 КК України, одночасно настали наслідки, передбачені різними частинами цих статей, усі ці наслідки мають бути зазначені у відповідному процесуальному документі (постанові, вироку), а дії особи належить кваліфікувати лише за тією частиною статті КК України, яка передбачає відповідальність за більш тяжкі наслідки.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, що розглядаються, є *причинний зв'язок* між допущеними порушеннями правил безпеки і реальною шкодою або можливістю її настання. Причинний зв'язок у цих кримінальних правопорушеннях має низку особливостей. Зокрема, у більшості випадків має місце опосередкований, а не прямий розвиток причинного зв'язку. Крім того, настання наслідку може бути зумовлене порушенням кількох вимог безпеки. Такі порушення можуть бути допущені одним або кількома суб'єктами. Тому у випадках, коли для встановлення причинного зв'язку необхідні наукові, технічні або інші спеціальні знання, призначаються експертизи.

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень визначається їхньою об'єктивною стороною. Щодо порушення правил безпеки можуть мати місце умисел або необережність, щодо наслідків — тільки необережність (тобто змішана

форма вини або необережність). Ставлення суб'єкта до наслідків є визначальним, тому в цілому кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва є необережними.

Суб'єкт кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва — спеціальний. Це особи, які зобов'язані дотримуватися правил безпеки виробництва. За правовим статусом їх можна поділити на три групи: службові особи та громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності, на що прямо вказано у ст. 271 КК України, в інших випадках це впливає із закону (ст.ст. 272-275 КК України); робітники і службовці (ст.ст. 272-275 КК України); сторонні для виробництва особи (ст.ст. 273 і 274 КК України). Виходячи з виняткової небезпеки вибухонебезпечних підприємств (цехів), виробництв, де використовуються ядерні та радіоактивні матеріали, сторонні особи, які перебували з дозволу (правомірно) на таких підприємствах (екскурсанти, працівники інших підприємств, установ, організацій та тощо), зобов'язані у встановленому нормативними актами порядку дотримуватися правил безпеки, зміст яких можна сприйняти без спеціальної підготовки. Наприклад, на вибухонебезпечному виробництві — «курити заборонено».

Отже, під **кримінальними правопорушеннями проти безпеки** виробництва потрібно розуміти суспільно небезпечні винні діяння, що порушують встановлені законодавчими та іншими нормативно-правовими актами правила безпеки виробництва, які призвели до настання передбачених законом про кримінальну відповідальність суспільно небезпечних наслідків, вчинені суб'єктом кримінального правопорушення.

Виходячи з подібності безпосередніх об'єктів, характеру виробництва та суспільно небезпечних наслідків, потрібно розрізняти:

- кримінальні правопорушення у сфері безпеки праці (ст.ст. 271 і 272 КК України);
- інші кримінальні правопорушення у сфері безпеки виробництва (ст.ст. 273-275 КК України).

2. Порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України).

1. Порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці службовою особою підприємства, установи, організації або громадянином - суб'єктом підприємницької діяльності, якщо це порушення заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого, -

карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробацийним наглядом на строк до двох років, або обмеженням волі на той самий строк.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки, - карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років, або позбавленням волі на строк до семи років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років або без такого.

{Стаття 271 із змінами, внесеними згідно із Законами № 4837-VI від 24.05.2012, № 2617-VIII від 22.11.2018, № 3233-IX від 13.07.2023, № 3342-IX від 23.08.2023}

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини, що забезпечують безпеку праці. Згідно зі стандартами *безпеки праці* — це «стан умов праці, за якого вплив на працівника небезпечних і шкідливих виробничих чинників усунуто, або вплив шкідливих виробничих чинників не

перевищує гранично допустимих значень»¹.

Потерпілими від кримінального правопорушення можуть бути тільки особи, які мають постійний чи тимчасовий зв'язок з певним підприємством, установою, організацією чи з виробничою діяльністю громадянина — суб'єкта підприємницької діяльності (безпосередньо працюють, прибули у відрядження, на практику, стажування, або діяльність яких пов'язана з цим виробництвом тощо). Порухення вимог законодавства про охорону праці, що заподіяло шкоду життю або здоров'ю інших громадян, які не пов'язані з певним виробництвом (наприклад, особи, які випадково опинилися на території підприємства, установи, організації), тягне відповідальність за статтями про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності або проти життя і здоров'я особи.

Діяння визначено у ст. 271 КК України як «Порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів про охорону праці...» - це вчинення особою дій, які заборонені відповідними актами, або невиконання дій, які особа повинна була вчинити згідно з законодавчими або нормативними вимогами.

Диспозиція цієї норми є бланкетною і відсилає до законодавчих та інших нормативно-правових актів (законів, указів, постанов, інструкцій; положень, норм, вказівок, стандартів тощо). Ці акти встановлюють правила з охорони праці, що містять різноманітні вимоги до охорони праці. За характером вимог та їхньою галузевою спрямованістю розрізняють загальні і спеціальні правила охорони праці. До загальних належать правила, що регулюють питання охорони праці у всіх галузях виробництва. Такі правила передбачені законами України: «Про охорону праці» від 24.02.1994 р. № 4004-ХІІ, «Про систему громадського здоров'я» від 06.09.2022 р. № 2573-ІХ, «Про пестициди і агрохімікати» від 12.12.1991 р. № 1972-ХІІ, «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» від 12.12.1991 № 1972-ХІІ; Кодексом законів про працю України, Кодексом цивільного захисту України, постановами Кабінету Міністрів України, відомчими нормативно-правовими актами (інструкціями, положеннями, правилами), а також нормативними актами підприємств, установ, організацій (накази, розпорядження керівників з питань охорони праці, наприклад, вимога про проведення первинного інструктажу з техніки безпеки на робочому місці) тощо. Спеціальні правила містять вимоги безпеки для однієї галузі або для якоїсь однієї роботи.

Ст. 271 КК України не охоплюються порушення спеціальних правил безпеки, які стосуються виконання робіт із підвищеною небезпекою (гірничих, будівельних, інших), діють на вибухонебезпечних підприємствах (цехах), містять вимоги ядерної або радіаційної безпеки, безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд. Порушення таких правил потребують кваліфікації за статтями 272-275 КК України.

Порушення вимог про охорону праці найчастіше полягають у відсутності необхідного інструктажу або поверховому інструктажі з техніки безпеки, недостатньому нагляді за дотриманням правил охорони праці, негородженні рухомих частин механізмів, незадовільному санітарно-гігієнічному стані виробничих приміщень і робочих місць, несправності робочого устаткування, інструментів тощо

За ч. 1 ст. 271 КК України *наслідком* кримінального правопорушення є «шкода здоров'ю потерпілого». Необхідно встановлювати причинний зв'язок між

¹ ДСТУ 2293-99 Охорона Праці. Терміни та визначення основних понять від 01.01.2000.

порушенням правил і цим наслідком.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується змішаною або необережною формою вини.

Суб'єкт кримінального правопорушення — службова особа підприємства, установи, організації незалежно від форми власності або громадянин — суб'єкт підприємницької діяльності. За ст. 271 КК України можуть відповідати лише ті службові особи, які на підставі наказу адміністрації, посадової інструкції чи відповідно до займаної посади мають спеціальні обов'язки щодо охорони праці на певній ділянці роботи або контролю за їхнім виконанням. Ними можуть бути особи, які спеціально відповідають за забезпечення виробничо-технічної дисципліни на підприємстві чи на окремих його ділянках або керують виконанням тих чи інших робіт, але порушують при цьому вимоги з охорони праці.

У разі порушення вимог законодавства про охорону праці, що потягло кримінально-правові наслідки, іншими службовими особами останні з урахуванням обставин справи можуть нести відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, а рядові працівники - за кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи.

Потерпілими від аналізованого кримінального правопорушення можуть бути тільки особи, які мають постійний чи тимчасовий зв'язок з певним підприємством, установою, організацією чи з виробничою діяльністю громадянина-суб'єкта підприємницької діяльності (безпосередньо працюють, прибули у відрядження, на практику, стажування або діяльність яких пов'язана з цим виробництвом тощо).

Особи, які не пов'язані із зазначеним виробництвом, не можуть визнаватися потерпілими від цього кримінального правопорушення (представники контролюючих органів, замовники продукції чи послуг, особи, які випадково опинилися на території підприємства, установи, організації тощо).

У ч. 2 ст. 271 КК України встановлено відповідальність зате саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Допущене службовою особою порушення, якщо воно спричинило вказані в ч. 1 або в ч. 2 ст. 271 КК України наслідки та заподіяло одночасно істотну шкоду підприємству, організації або громадянам чи інші тяжкі наслідки, утворює сукупність кримінальних правопорушень, передбачених статтями 271 і 367 КК України.

3. Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою (ст. 272 КК України).

1. Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого, -

карається штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробаційним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки, - карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до восьми років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою

може мати місце на виробництві або будь-якому підприємстві особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого.

Численні роботи, що виконуються на виробництві, характеризуються підвищеною небезпекою, оскільки ймовірність настання небезпечної шкоди при їхньому виконанні є набагато вищою, ніж за звичайних робіт. Це роботи в гірничому і будівельному виробництвах, з високотоксичними промисловими отрутами або електрозварювальні роботи тощо. Порушення правил безпеки при виконанні таких робіт може призвести, наприклад, до обвалів у шахтах, значних за кількістю потерпілих нещасних випадків, падіння людей із висоти, спричинення значної матеріальної шкоди.

Основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є безпека праці при виконанні робіт із підвищеною небезпекою.

Потерпілим внаслідок кримінально протиправних діянь, передбачених ст. 272 КК України, є працівник виробництва. За загальним правилом, у випадках заподіяння шкоди стороннім особам відповідальність настає або за кримінальне правопорушення у сфері службової діяльності (наприклад, службова недбалість — ст. 367 КК України), або за кримінальне правопорушення проти життя і здоров'я особи (статті 119, 128 КК України). Разом із тим у певних випадках, спеціально передбачених відповідними правилами безпеки проведення робіт з підвищеною небезпекою, сторонні особи, як і працівники виробництва, можуть бути визнані потерпілими від кримінального правопорушення передбаченого ст. 272 КК України.

Діяння являє собою порушення правил безпеки. Воно може бути допущене шляхом дії (наприклад, використання для кріплення перекриття штреків бракованих стійок), бездіяльності (наприклад, незабезпечення на висоті безпечними пристосуваннями: приймальними площадками, захисними щитами тощо) або в їх поєднанні (наприклад, направлення робітників на виконання робіт із підвищеною небезпекою без попереднього обстеження місця цих робіт, складання акта про таке обстеження).

Перелік робіт з підвищеною небезпекою надається в нормативно-правових актах. Відповідно до ст. 33 Закону України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. перелік таких робіт затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці². Цей перелік має чинність на всіх підприємствах, установах і організаціях незалежно від форми власності та видів їхньої діяльності. До таких робіт належать: підземні роботи на шахтах і рудниках, підземна геологорозвідка, укладення великогабаритних труб у траншеї, роботи на висоті, вантажно-розвантажувальні роботи за допомогою машин і механізмів, електрозварювальні роботи тощо. Для встановлення протиправності діяння необхідно також звертатися до нормативно-правового акта (галузевого або міжгалузевого), яким визначені правила безпеки під час проведення відповідних робіт, що входять до Переліку, враховуючи, що у цьому разі має значення не галузь виробництва, а сам характер таких робіт.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є обстановка вчинення кримінального правопорушення: «виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві» (ч. 1 ст. 272 КК України). Під час

² Перелік робіт з підвищеною небезпекою, затверджений наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26.01.2005 року № 15, і законодавчим або нормативно-правовим актом (галузевим або міжгалузевим), у якому встановлено правила безпеки під час проведення відповідних робіт, що входять до Переліку, враховуючи, що в цьому випадку має значення не галузь виробництва, а сам характер таких робіт.

виконання таких робіт порушуються правила безпеки.

За статтею 272 КК України може наставати відповідальність і при порушенні правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою у зв'язку з підприємницькою діяльністю, яка здійснюється без передбаченої законом державної реєстрації чи без одержання ліцензії на види діяльності, які підлягають ліцензуванню, або з порушенням умов такого ліцензування, а також при зайнятті забороненими видами підприємницької діяльності або діяльності, за яку відповідальність встановлено окремими статтями Особливої частини КК України. У випадках поєднання порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою з діяннями, передбаченими іншими статтями Особливої частини КК України, вчинене має кваліфікуватися за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ст. 272 КК України та відповідною статтею Особливої частини КК України, наприклад, статтями 203¹, 204, 263¹ КК України.

Наслідками кримінального правопорушення є: створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків; заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого. Між порушеннями правил безпеки при виконанні робіт із підвищеною небезпекою і вказаними наслідками необхідно встановлювати причинний зв'язок.

Із **суб'єктивної сторони** кримінальне правопорушення, що розглядається, характеризується змішаною або необережною формою вини.

Суб'єкт кримінального правопорушення — спеціальний. Це особа, яка зобов'язана дотримувати правил безпеки при виконанні робіт з підвищеною небезпекою. Ним може бути: громадянин — суб'єкт підприємницької діяльності або службова особа (керівник робіт, інженерно-технічний працівник), а також технічний службовець, рядовий працівник відповідного виробництва.

Частина 2 ст. 272 КК України встановлює більш сувору відповідальність за те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

4. Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах (ст. 273 КК України).

1. Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо воно створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого, -

карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки, -

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до десяти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах може призвести до вибухів, пожеж, пошкодження або знищення майна, загибелі багатьох людей. Тому такого роду діяння розглядають як одне з найнебезпечніших посягань на безпеку виробництва.

Згідно з ч. 1 ст. 273 КК України відповідальність настає за порушення правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах особою, яка зобов'язана їх дотримуватись, якщо воно створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого.

Основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення є

безпека вибухонебезпечних виробництв (включно з безпекою праці).

Потерпілими від кримінального правопорушення можуть бути як працівники вибухонебезпечних підприємств (цехів), так і сторонні особи.

Діяння має бути вчинене у визначеному **місці** — вибухонебезпечному підприємстві або у вибухонебезпечному цеху. До вибухонебезпечних належать підприємства або окремі цехи, що використовують, наприклад, аміак, ацетон, бензин, бутан, доменний газ, силон, метан, спирт, толуол, коксовий газ, ефір, сірководень, сірковуглець, уайт-спірит як сировину або основний продукт, або ці речовини виділяються при виробництві. Вибухонебезпечними визнаються підприємства і цехи, що виробляють вибухонебезпечні речовини, порох і боєприпаси. До вибухонебезпечних належать також деякі цехи збагачувальні і брикетні фабрики (наприклад, цех термічного сушіння, подрібнювальний і пресувальний цехи). Це може бути і хімічна лабораторія, де в результаті різноманітних дослідів утворюються вибухонебезпечні речовини. До вибухонебезпечних підприємств належать і шахти, небезпечні через можливість виділення газу (метану) або через наявність які вугільного, сірчаного або сульфідного пилу, це також шахти з розробки вугільних пластів, схильних до раптових викидів вугілля і газу або ж до самозаймання копалини.

Відповідальність за ст.273 КК України може настати при вибухах речовин, що зумовили визнання підприємства (цеху) вибухонебезпечним.

Належність підприємства (цеху) до вибухонебезпечних визначається не характером наслідків, що настали, а категорією і класом виробництва, встановленими технологічним регламентом. Ці категорії, класи і подібні до них характеристики встановлюються проєктними організаціями, міністерствами, виробничими об'єднаннями, Держпрацею та його територіальними органами і деякими іншими організаціями як для підприємства в цілому, так і для окремого його комплексу, а також для різноманітних основних (цех, ділянка, відділення) і допоміжних (склади, лабораторії) виробничих підрозділів, зовнішнього обладнання, вугільних пластів та інших об'єктів промисловості, сільськогосподарських та інших підприємств.

Не можна кваліфікувати за ст. 273 КК України діяння, що викликало вибух і заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого або загибель людей на виробництві, не віднесеному в установленому порядку до вибухонебезпечного.

Порушення правил, що забезпечують безпеку виробництва на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах, може полягати в палінні у приміщенні вибухонебезпечного цеху, користуванні відкритим вогнем у газовій (метановій) шахті, веденні робіт за відсутності належної вентиляції тощо.

За ч. 1 ст. 273 КК України наслідками кримінального правопорушення є: створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого. Між порушеннями правил безпеки і вказаними наслідками необхідно встановлювати причинний зв'язок.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується змішаною або необережною формою вини.

Суб'єкт – спеціальний, особа, яка зобов'язана дотримувати правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах або у вибухонебезпечних цехах. Ними можуть бути: громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності; службові особи (керівники підприємств, головні інженери, начальники цехів, їхні заступники, механіки, завідувачі вентиляцією, начальники ділянок, майстри тощо), робітники та службовці

вибухонебезпечних цехів і підприємств. Сторонні для цих виробництв особи, які перебували з дозволу відповідних посадових осіб (правомірно) на таких підприємствах (практиканти, працівники інших установ та організацій, екскурсанти тощо), внаслідок реальної можливості усвідомлювати особливу небезпечність таких виробництв також можуть нести відповідальність за ст. 273 КК України, якщо до їхнього відома у встановленому порядку були доведені вимоги щодо необхідності дотримання правил безпеки на вибухонебезпечних підприємствах.

Частина 2 ст. 273 КК України встановлює відповідальність за те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

5. Порушення правил ядерної або радіаційної безпеки (ст. 274 КК України).

1. Порушення на виробництві правил ядерної або радіаційної безпеки особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо воно створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого, -

карається обмеженням волі на строк до чотирьох років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки, - карається позбавленням волі на строк від трьох до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Основним безпосередній об'єктом цього кримінального правопорушення є ядрена або радіаційна безпека виробництва (включаючи безпеку праці).

Ядерна безпека — це дотримання норм, стандартів і умов використання ядерних матеріалів з метою забезпечення радіаційної безпеки.

Радіаційна безпека — дотримання допустимих меж радіаційного впливу на персонал, населення і довкілля, що встановлені нормами, правилами та стандартами з ядерної та радіаційної безпеки.

Потерпілими від кримінального правопорушення можуть бути як працівники виробництва, на якому використовуються ядерні або радіоактивні матеріали, так і особи, які не мають до такого виробництва стосунку.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є місце вчинення кримінального правопорушення - це виробництво, де використовуються ядерні або радіоактивні матеріали. До виробництв, де використовуються ядерні матеріали, належать атомні станції, споруди і комплекси з промисловими, експериментальними і дослідницькими ядерними реакторами і ядерними стендами тощо. До виробництв, де містяться радіоактивні матеріали, належать, зокрема, сховища радіоактивних відходів. Ядерними матеріалами є: уран, плутоній, торій у вигляді металу, сплаву, хімічного концентрату, якийсь інший матеріал, що містить зазначені речовини у певній концентрації. Радіоактивні матеріали — це матеріали, здатні до самовільного поділу, що супроводжується виділенням тепла, а також альфа-, бета і гамма-випромінюванням.

Основним нормативним актом, що регулює безпеку використання ядерних і радіоактивних матеріалів, у тому числі на виробництві, є Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8.02.1995 р. № 39/95-ВР.

Порушеннями правил ядерної або радіаційної безпеки можуть бути: допуск до роботи осіб, які не мають права працювати на об'єктах атомної енергетики, порушення фізичного захисту атомних реакторів або установок, в яких використовуються радіоактивні матеріали, тощо.

Наслідками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 274 КК України, є: створення загрози загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого. Між порушеннями правил і вказаними наслідками потрібно встановлювати причинний зв'язок.

Із **суб'єктивної сторони** кримінальне правопорушення, що розглядається, може мати змішану або необережну форму вини.

Суб'єктом кримінального правопорушення можуть бути: громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності, службові особи, робітники та службовці, сторонні виробництву особи, які зобов'язані додержуватися на виробництві правил ядерної чи радіаційної безпеки.

Частина 2 ст. 274 КК України встановлює відповідальність за те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

6. Порушення правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд (ст. 275 КК України).

1. Порушення під час розроблення, конструювання, виготовлення чи зберігання промислової продукції правил, що стосуються безпечного її використання, а також порушення під час проектування чи будівництва правил, що стосуються безпечної експлуатації будівель і споруд, особою, яка зобов'язана дотримувати таких правил, якщо це створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого, -

караються штрафом від однієї тисячі до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або пробацийним наглядом на строк до трьох років, або обмеженням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років або без такого.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки, - карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

{Стаття 275 із змінами, внесеними згідно із Законами № 4837-VI від 24.05.2012, № 2617-VIII від 22.11.2018, № 3342-IX від 23.08.2023}

Небезпека таких порушень полягає в тому, що вони можуть спричинити під час використання продукції небезпечні для її споживача наслідки: вибух, пожежу, техногенну аварію, руйнацію будівель і споруд, що супроводжуються нещасними випадками, знищенням майна.

Заподіяння шкоди у процесі створення промислової продукції внаслідок порушення правил охорони праці ст. 275 КК України не охоплюється. За наявності відповідних підстав такі дії слід кваліфікувати за ст. 271 КК України.

Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є безпека використання промислової продукції та безпека експлуатації будівель і споруд.

Потерпілими від кримінального правопорушення є споживачі промислової продукції: ті, хто працює на даному або інших виробництвах; користуються нею в побуті; а також особи, які працюють, проживають або іншим чином використовують будівлі та споруди.

З **об'єктивної сторони** кримінальне правопорушення може бути спричинене порушенням правил, що забезпечують використання промислової продукції, при розробленні або конструюванні такої продукції (наприклад, серйозні прорахунки при розробці ракет-носіїв, авіаційних двигунів, турбін тощо) або у процесі її виготовлення чи зберігання. Так, при виготовленні продукції може бути

використано недоброякісні матеріали, а при її зберіганні порушено, наприклад, вимоги температурних режимів або вологості сховищ. Крім того, з об'єктивної сторони кримінальне правопорушення може полягати у порушенні правил безпеки при проектуванні або зведенні будівель і споруд (наприклад, помилки, допущені при проектуванні, або деконструктивні відхилення від встановлених технологій будівництва мостів, висотних споруд, складних перекриттів, виступаючих елементів будівель тощо).

Наслідками кримінального правопорушення, що передбачений ч. 1 ст. 275 КК України, є: створення загрози загибелі людей або настання інших тяжких наслідків; заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого. Між порушеннями правил і вказаними наслідками має бути встановлено причинний зв'язок.

Із **суб'єктивної сторони** кримінальне правопорушення, що розглядається, може мати змішану або необережну форму вини.

Суб'єктом кримінального правопорушення можуть бути: громадяни — суб'єкти підприємницької діяльності, а також службові особи, конструктори, проєктувальники, працівники промислового або будівельного виробництва, які зобов'язані дотримувати правил, що стосуються безпечного використання промислової продукції або безпечної експлуатації будівель і споруд.

Частина 2 ст. 275 КК України встановлює відповідальність за те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Кримінальне правопорушення, передбачений ст. 275 КК України, слід відмежовувати від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК України, — умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції, якщо такі дії вчинені у великих розмірах (коли вартість такої продукції перевищує 500 н. м. д. г.). Предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 275 КК України, також може бути недоброякісна промислова продукція, що не відповідає вимогам якості, які забезпечують її використання, тобто у цій частині предмет такий самий, як і для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 227 КК України. Однак для застосування ст. 275 КК України необхідно, щоб при використанні такої продукції (товару) була створена реальна загроза загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяна шкода здоров'ю потерпілого. Ще більш небезпечні наслідки передбачені у ч. 2: загибель людей або інші тяжкі наслідки. У таких випадках особа, яка при розробленні, конструюванні, виготовленні або зберіганні продукції припустилася порушення правил, що стосуються безпечного її використання, несе відповідальність за ч. 1 або ч. 2 ст. 275 КК України. За відсутності перелічених вище наслідків дії особи необхідно кваліфікувати за ст. 227 КК України за умови, що вони були вчинені умисно та у великих розмірах. На відміну від ст. 227 КК України за ст. 275 КК України ставлення винної особи до порушень зазначених правил може бути як умисним, так і необережним, а до наслідків — лише необережним.